

Éhségünk Európára

IBOS ÉVA INTERJÚJA BALOG JÓZSEF RENDEZŐVEL

Színházról akartam Balog Józseffel beszélgetni, de nem az aktuális kultúrpolitikának kiszolgáltatót, független színházi fesztiváligazgatóval, hanem a színházi alkotóval, akinek Kebab című rendezését a zalaegerszegi színház hozta el az idei Thealter Fesztiválra.

– Az általad rendezett Kebab című darabot – a honlap tanúsága szerint – szeptemberben négy alkalommal játszották Budapesten, a Katona József Színház Kamrájában. Erre mondják azt, hogy nem semmi, hiszen a Katona igen rangos helyszín. Hogyan jött létre ez a vendégjáték?

– A zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház vezetősége nagyon odafigyel arra, hogy a már évek óta futó beavató színházi programja jó hatásfokkal működjön és terjedjen, minél többen lássák felnőttek és diákok. Az eddigi előadások is sikeresek voltak, valamennyi hosszú szériát ért meg a városban és környékén. Pesten jelentősen szélesebb közönséget lehet elérni, ebből kiindulva vette fel Sztarenki Pál, a színház művészeti vezetője Máté Gáborral, a Katona igazgatójával a kapcsolatot. A választás azért is esett erre az előadásra, mert könnyen mozdítható, hiszen kevés szereplős, kis díszletű, minimális technikai igényű.

A Kamra, méreteinél fogva remek helyszín ehhez a darabhoz, 99 szék van benne, ez nekem eleve tetszett, sajnos, azoknak a nézőknek kevésbé, akik egyáltalán nem, vagy csak pót-széken, állóhellyel jutottak be. Mert szerencsére, nagy volt az érdeklődés, a végül száztizenvalahány főre dagadt közönség főleg középiskolásokból, egyetemistákból verbuválódott, olyan fiatalokból, akikben nagy a kíváncsiság.

Sajnos, a négy előadásból végül csak kettő lett, mert a főszereplő, Marci (*Barsi Márton, a szerk.*) a másnapi első előadás előtt rosszul lett, így másról kezdett szólni minden. Nevezetesen arról, hogy mi avatkozhat bele az előadás előre megrendezetttségébe, koreográfiájába, abba a rituáléba, amely a közönséggel együtt zajlik, és egyáltalán, mi történik akkor, ha a valóság beleszól a színházba?

Furcsán éreztem magam a kettősség miatt, egyrészt aggódtam a húszas évei közepén járó kollégáért, akivel – csak úgy, mint a többiekkel – nagyon jó volt együtt-dolgozni, miközben szembesültem azzal, hogy egy ilyen váratlan esemény elsőpri mindazt, amit a színház fontosságáról gon-

dolunk. Másrészt, épp megjártuk Szabadkát és Aradot, három gimnáziumban tartottunk beavató foglalkozásokat, jó passzban voltunk, jó formában, nagyon alkalmas állapotban arra, hogy megmutathassa magát a pestieknek egy nem túl nagyváros nem kirakatban lévő színháza.

–Hogyan dolgoztál ezzel a hihetetlenül kegyetlen anyaggal, amit mellesleg, nézni sem volt könnyű, mert előadás közben szép lassan felkúszott az ember torkába a szorítás?

– Umberto Pezzetta, a zalaegerszegi színház fotósa a főpróba után azt írta a blogjában, hogy ezt a darabot mindenkinek nagyon ajánlja, aki valami fontos dolgot szeretne látni a színházban, de ő maga nem nézné meg még egyszer, olyan erősen hatott rá a kegyetlensége. Azért érdekes a véleménye, mert ő idegen ebben az országban, nem magyar a neve, az anyanyelve, ideköltözött, szeret itt élni, de olykor megkarcolja őt ez az oda-vissza érvényes idegenség.

Váratlan volt az is, ahogy a Dániából hazatért huszonöt éves Marci fiam reagált. Azt mondta, hogy egy kissé mindenki skizofrén lesz, aki egy másik országban kezd élni, mert bár alkalmazkodni akar, ami a bőre alatt, a sejtjeiben van, az kúszik ide-oda, és feszültséget kelt.

És akkor még mindig kívül vagyunk azon a kegyetlenségen, amit kérdeztél, mert ezek mind hétköznapi dolgok, amivel így-úgy megküzd az ember, ámbár, ez a két vélemény bizonyítja, hogy viszontlátni még sem jó, mert tényleg szorongathatja az ember torkát.

Ugyanis mindegy, hogy ők, vagy mi megyünk egy másik országba, ott valami más kezdődik el, és – persze nem olyan tragikus véggel, mint a darabban, de – a helyzet drámaivá válhat, ha valaki idegenben nem méri fel, hogy kikben bízunk, kikkel fog össze, kikre hagyatkozunk.

– A világlátás vágya nem újdonság, az viszont igen, hogy az utazás napjainkban megváltás célúvá vált...

– Ez egy tízéves darab, akkor írta Carbonariu, amikor annyi idős volt, mint most a szereplők. 2002-ben a románok csak útlevelemelhetek külföldre, s a Nyugat azzal az illúzióval kecsegtetett, hogy ott meg lehet találni a boldogulást.

A darabban szereplő fiúk jól alkalmazkodtak, legálisan lettek írré, de nem tudták levetkőzni a saját gyökereiket, a jellemüket. Kimásztak a gengszterlétből, de két ember halála árán, hiszen Mady Baby gyermeket vár, amikor megölik. Az íreknek tragikus történelme van, talán nem véletlen, hogy az író pont odatelepítette ezeket a – szinte még – gyerekeket, akik naivitásukban, nem előre eltervezett romlottságukban, s a rajtuk fokozatosan eluralkodó pénz utáni sóvárgásban, mintha egyszerre több nemzedék helyett szeretnének élni és érvényesülni.

–Miért erre a darabra esett a választás?

– Kaptam egy felkérést, hogy kellene valami kortársat játszani a gimnazisták színe előtt. Erről a darabról első hallásra azt lehetne gondolni, hogy nincs közünk hozzá, nem a mi történetünk. Az előadás utáni beszélgetésekből azonban kiderült, hogy a magyar gimnazistákat abszolút foglalkoztatja a kérdés, lehet-e itt élni vagy sem? Közvetlen környezetükben, de még a szüleiktől is azt hallják, hogy „ki kell menni”, s van bennük egyfajta várakozás, hogy vajon mi érhető ott el?

Azért esett erre a darabra a választás, mert nincs benne semmi fennkölt. Miközben próbáltuk, még nekünk sem esett le, hogy az egészben van, a tántoríthatatlanul tragédiába hajló mivolta miatt egy olyan kegyetlenség, ami semmiféle felemelőt nem tartalmaz. Ez nem a Hamlet, itt nincs erkölcsi győzelem, itt tisztán hétköznapi vereség van, egy nagy bummm.

– Nem ismerem a kortárs román drámaírodalmat, jobban a román filmeket és a román színházt, amelyek erősek és nívósak, elmondható ez a színműírásról is?

– Volt egy remek korszaka a román drámaírásnak az ezredforduló környékén, amikor nagyon elkaptak valamit. Kemény darabokat írtak, mint például a „Stop the tempo” (szintén Carbuariu műve), amelyet a József Attila Színházban mutattak be 2010-ben. Ebben a fiatalok a maguk nyers, brutális módján anarchiába akarják dönteni azt a kommersz világot, amelyben élnek.

A román szerzők mintha nem törődnének a vélt korlátokkal, mintha szemérmetlenebbek lennének, mint mi, mert nem érdekli őket, mit mondanak az idősebbek. Ők nem átbeszélnek valakikhez ötvenévesen, hanem huszonévesen mondják el, amit a világról gondolnak, ezért erősebbek és kíméletlenebbek a darabjaik. Itthon mindig tíz-tizenöt évet várunk arra, hogy elmondjuk, mi is történt velünk valamikor.

– Hogyan bánasz a színészekkel, milyen típusú rendező vagy?

– Csak másokhoz hasonlítva tudom ezt érzékeltetni. Urbán András például, sokat beszélget a színészekkel, és csak az utolsó két hétben engedi színpadra őket. Én rögtön a színpadon kezdek velük dolgozni, de közben folyamatosan beszélgetünk. Van úgy, hogy egy jelenettel elégedetlenek a színészek, hiszen előfordul, hogy valami nem sikerül, ilyenkor próbálom megnyugtatni őket, hogy ott van még az egész! Nincs feszültség és ráparancsolás a világra, hogy tessék jobban működni, lassan úgyis a helyére kerülnek a dolgok, a színész azt megérzi, hogy mikor van a helyén. Én amolyan „hagyós” vagyok, de persze van, akivel háborúzni kell, ilyenkor megpróbálom elkapni azt a pillanatot, amikor megértethetem vele, hogy tisztában kell lennie a felelősségével.

Általában hagyom, hogy a maga szerves módján alakuljon a dolog. Egyszer láttam Bereményit filmezni. Ült csendesen egy lánán, hol ennek mondott valamit, hol a másoknak, azok elspricceltek, tették a dolgukat, aztán egyszer csak megszólalt, hogy mehet a jelenet, és ment. Néha a színházban is úgy van, hogy egy perc alatt összeáll valami, amiből három hétig nem láttál semmit. Nem akarom a színészeket átalakítani vagy megváltoztatni, „egyszerűen” le kell venni a nagy külsődleges energiákat, és belsővé tenni.

– Komolyan veszed a tantermi színházat, a Theater programjában is rendszeresen jelen vannak. Neked volna kedved ilyet rendezni?

– A szó szoros értelmében a Kebab nem tantermi színház, bár hasonlít rá abban, hogy tartunk utána beszélgetéseket. Gondolkodtam már erről én is, de nem értek a 16-18 évesek nyelvén, másrészt nem hiszek teljesen az ilyen típusú átültetésben. A legtöbb tantermi színháznak az a baja, hogy ugyanolyan messziről játsszák az előadást, mintha nagyszínpadon lennének. Az Ady-Petőfi est sikerének a titka abban rejlik, hogy közel van, mintha ott, abban a pillanatban születne meg a történet. A jó tantermi színházban úgy kell beszélniük a színészeknek, mint ahogyan most mi beszélgetünk.

Én a sok helyről összehozott tapasztalatoknak hiszek, így lehet, hogy egyszer azért megnézném, hogy működik ez belülről, s talán megpróbálnám levelezni az elejétől a végéig.

– Évi hány rendezés lenne a számodra az ideális?

– Az utóbbi időben, mondhatnám „sokat” rendeztem, de ez egy sűrűsödés volt, nekem más szokott lenni a dolgom a színházzal kapcsolatban. „Összehordok” egy fesztivált, ami másfajta lelkületet, másfajta önzést igényel. Nem mindig lehet az önzéseket összehozni. A színház az

bent van a teremben, a fesztivál kint van. Ez már önmagában két különböző attitűdöt feltételez. Én mindig a határon álltam, szeretek pendlizni, kicsit bent is lenni, de többet kint.

Évi két rendezés lenne az ideális, egy kicsi és egy nagy, mondjuk, egy desszert és egy főfogás, de nem ragaszkodom a súlyoshoz, lehet az egy leves és egy desszert is.

Néha játszani is jó, persze, ebben is pendlizés van. Rendezni kényelmes dolog, tart négyhat hétig, aztán már nem a tied a balhé.

– *A hasonlatodnál maradvá, a Kebab leves volt, vagy desszert?*

– Ünneptelen fogás. Rátalálsz egy bisztróban, egy gyorsétteremben. Hm... gondolod. Hiszen ezt így szokta csinálni a nagymamám, az anyukám. Káposzta. Lencse feltéttel. Oké, akkor fogjunk neki, együk meg. Már is a darabban vagyunk. Ott is ételekről ábrándoznak, a „hazairól”. Pacallevés, töltött káposzta. De nekik már nincs hazai. Egyenkonyha van, multi-, ipari-, katasztrófa food. Food pornó. Jó, akkor jöjjenek a mesék főfogásai, Piroskák és farkasok, farkasok és kecskegidák! Faljuk föl egymást!

Ha leszállok erről a hasonlatról, akkor marad a pusztai étvágy. A mi, soha be nem tömhető bendőnk. Az éhségünk Európára, aztán a csömörünk, végül a magunk ellen forduló düh. Nem, nincs desszert. A halál az utolsó fogás. Kebabszagú, hétköznapi, felejtős sorsok, felejtős halál.

